

ANTICA MENAC (1922. – 2020.)

Gotovo da se ne sjećam vremena kad nisam poznavala Anticu Menac. Bila mi je profesorica na dodiplomskome i poslijediplomskome studiju, mentorica na magisteriju i doktoratu, dugogodišnja suautorica. Na studiju smo svi s interesom slušali njezina predavanja koja su bila sustavna, jasno koncipirana, činila su zaokruženu cjelinu ili što bismo mi frazeolozi rekli – imala su glavu i rep. Znala je precizno formulirati svoju misao. U mentorskom radu nije nikada nametala svoje ideje, prepuštala mi je inicijativu i davala slobodu, ali znala sam da će me vratiti na pravi put ako slučajno krenem ukrivo.

Kasnije sam surađivala na njezinim projektima. Radili smo na frazeološkim rječnicima. U početku nisam bila sigurna da sam dorasla tom zadatku, upijala sam sve profesoričine upute da bih s vremenom postajala sve sigurnija i osjetila da mi profesorica vjeruje. Naše su se male radne skupine sastajale u Berislavićevoj, u profesoričinu stanu. Uvijek nas je na stolu čekala vruća i mirisna kava te obavezne grickalice i slatkiši. Profesorica je točno znala što tko od nas najviše voli. Za mene su u zdjelici uvijek bili pripremljeni lješnjaci. Prvo bismo malo popričali, profesoricu je zanimalo što se događa na fakultetu, čime se bavimo, o čemu pišemo. A onda – rad na rječniku. I tako godinama. Tri rječnika. Kad smo predali rukopis trećega, odmah me upitala što ćemo dalje, na kojem ćemo sljedećem rječniku raditi. Zatekla me nespremnu, nisam odmah znala odgovor. Ipak nakon nekog sam vremena došla s prijedlogom, popričale smo o novoj ideji, o strukturi rječničkoga članka. Pritom smo pazile na maksimalno usklađivanje recentnih frazeografskih pravila i potreba korisnika. Na žalost, zbog pogoršanoga zdravstvenog stanja profesorica više nije sudjelovala u radu na tom rječniku.

Često smo razgovarale i o frazeološkoj teoriji. Po dolasku s nekog znanstvenog skupa pričala sam joj o reakcijama na moje izlaganje, što ima nova u frazeološkoj Europi, tko se čime bavi. Profesoricu je zanimalo i kako napreduju moji doktorandi, “moja djeca”, koje ih teme privlače, o čemu pišu. Kad bih nailazila na leksikografske probleme u radu na frazeološkim rječnicima koje sam sastavljala s drugim kolegicama i kolegama, uvijek sam se konzultirala s profesoricom.

Antica Menac nije nikad podizala glas. Uvijek je govorila smireno, a upravo je tom mirnoćom i strpljivošću u komunikaciji privlačila pozornost. I u poznim je godinama imala nevjerovatnu radnu energiju, koncentraciju i zadivljujuću memoriju.

Antica Menac rođena je u Splitu 11. srpnja 1922. godine, tamo je završila osnovnu školu i realnu gimnaziju. Maturirala je 1940. godine, a na Filozofskom je fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala slavistiku (A-predmet: Ruski jezik i književnost, B-predmet: Hrvatski jezik sa staroslavenskim, C-predmeti: Poredbena slavenska gra-

matika, Jugoslavenske književnosti, Talijanski jezik). Tijekom studija radi kao korektorica, lektorica i novinarka u *Slobodnoj Dalmaciji*, a nakon studija zapošljava se kao urednica u izdavačkom poduzeću *Glas rada*, gdje uređuje knjige ruskih i hrvatskih autora. Godine 1949. počinje raditi na Filozofskom fakultetu u Zagrebu kao asistentica prof. dr. sc. Stjepana Ivšića. Godine 1957. boravi na šestomjesečnoj specijalizaciji u Moskvi, gdje posebnu pozornost posvećuje ruskoj sintaksi i fonetici. Godine 1959. brani doktorsku disertaciju pod naslovom *Besprijedložne i prijedložne konstrukcije s vremenskim značenjem u suvremenom ruskom i hrvatskosrpskom jeziku*.

Na Filozofskom je fakultetu Sveučilišta u Zagrebu izabirana u sljedeća zvanja: godine 1961. u zvanje docenta, godine 1966. u zvanje izvanrednoga profesora, godine 1973. u zvanje redovitoga profesora. Tijekom 24 godine bila je predstojnica Katedre za ruski jezik.

Godine 1975. postaje član suradnik u Jugoslavenskoj (danas Hrvatskoj) akademiji znanosti i umjetnosti, 1981. godine izabrana je za izvanrednog, a 1988. za redovitoga člana.

Antica Menac bila je potpredsjednica Hrvatskog filološkog društva, članica uprave, te predsjednica njegove Sekcije za strane jezike, zatim potpredsjednica i članica uprave Saveza slavističkih društava Jugoslavije i Saveza društava za strane jezike i književnosti Jugoslavije. Jedan je od osnivača Međunarodne asocijacije nastavnika ruskog jezika i književnosti (MAPRJAL), bila je dugogodišnja članica njezine uprave, a šest je godina obnašala funkciju potpredsjednice te asocijacije. Niz je godina predsjedala Međunarodnoj komisiji za problematiku udžbenika ruskoga jezika pri MAPRJAL-u.

Bila je voditeljica nekoliko znanstvenih projekata. U okviru Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu vodila je projekte *Leksikografski rad na području ruskog i ukrajinskog jezika*, *Istraživanje frazeologije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku*, *Hrvatska frazeološka problematika*, *Kontrastivna analiza hrvatskog i ruskog književnog jezika*, *Kontrastivno proučavanje hrvatskog jezika prema stranim jezicima*, a u sklopu Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU projekte *Proučavanje hrvatske frazeologije i Hrvatska frazeologija*.

U središtu znanstvenoga interesa Antice Menac sljedeća su područja: fonetika, sintaksa, kontrastivna lingvistika, frazeologija i kontaktna lingvistika. Izlagala je na mnogim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i u inozemstvu, a njezinih je oko 90 članaka napisanih na hrvatskom, ruskom, njemačkom, engleskom, poljskom i češkom jeziku objavljeno u hrvatskim i inozemnim stručnim časopisima i zbornicima radova sa znanstvenih skupova.

U par svojih radova A. Menac analizira rusku intonaciju i stavlja je u suodnos s

hrvatskom (“Iz problematike rečenične intonacije u ruskom jeziku”, 1963.; “Intonacijski tipovi u ruskom i hrvatskom književnom jeziku”, 1985.).

U područje sintakse ulazi, osim u disertaciji, i u istraživanjima vezanima za upotrebu dvostruke negacije s pridjevom trpnim (1953.), piše o promjenama u značenju i upotrebi prijedloga *kod* (1964./1965.), zatim proučava slavenski genitiv u suvremenom hrvatskom književnom jeziku (1978./1979.) te partitivni genitiv u ruskom i hrvatskom književnom jeziku (1987.).

Krajem šezdesetih, odnosno početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća Antica Menac pokazuje interes za tada novu lingvističku disciplinu, za frazeologiju. Svoja frazeološka istraživanja temelji na teoriji ruske frazeologije. Ubrzo se u hrvatskim stručnim časopisima pojavljuju prvi članci vezani za temu hrvatske frazeologije. Hrvatsku frazeološku problematiku stavlja i u kontekst frazeologije drugih slavenskih (u prvom redu ruskoga) i neslavenskih jezika. A. Menac smatra se utemeljiteljicom zagrebačke frazeološke škole, danas poznatom i priznatom kako u slavenskim, tako i u neslavenskim zemljama u kojima se lingvisti aktivno bave frazeologijom.

U mnogobrojnim znanstvenim radovima hrvatske je frazeme analizirala s brojnih aspekata. U prvim člancima piše o čvrstoj strukturi frazema i o mogućnosti zamjene sastavnica unutar njih (“O strukturi frazeologizma”, 1971.), o pojavnim oblicima frazema – fonetska riječ, skup riječi i rečenica. Govoreći pak o podrijetlu frazema, spominje u prvom redu nacionalne i posuđene frazeme, ali i područja odnosno izvore iz kojih su frazemi preuzimani ili temeljem čega su oblikovani (književna djela, usmena književnost, poslovice, različite znanosti i područja ljudske djelatnosti, žargoni itd.). A. Menac naglašava da je razgovorni stil karakterističan za veći dio frazeološkoga fonda, ali se može govoriti i o stilski neutralnim frazemima, s jedne strane, te vulgarizmima, s druge (npr. “Svoje i posuđeno u frazeologiji”, 1972.; “Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije”, 1978.). Prva se u nas bavila i temom tautoloških frazeoshema (1980.). Dotiče se i frazemske sinonimije (“Iz problematike frazeološke sinonimije u ruskom i hrvatskom književnom jeziku”, 1982.). Antica Menac proučavala je i frazeme u djelima hrvatskih pisaca (Gundulić, Hektorović, Mažuranić, brački čakavski pjesnici), a dio je radova posvetila dijalektnoj frazeologiji (“Neki tipovi frazema sa sastavnicom čovik u bračkim čakavskim govorima”, 2007.; “Rima u frazeologiji hrvatskih narječja”, 2016.).

U okvirima hrvatske leksikografije i frazeografije rad Antice Menac također se može promatrati kao pionirski. U koautorstvu s A. Koval sastavila je *Ukrajinsko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik* (1979.), koautorica je i urednica dvo-sveščanog *Rusko-hrvatskog ili srpskog frazeološkog rječnika* (1979., 1980.), koautorica *Hrvatskoga frazeološkog rječnika* (2003., 2014.) i *Hrvatsko-ruskog frazeološkog*

rječnika (2011.). Posebno treba istaknuti seriju *Mali frazeološki rječnici*, u kojima se pojavljuje kao koautorica i urednica. U njima je polazni jezik hrvatski, a ciljni su jezici ruski, ukrajinski, češki, slovački, poljski, slovenski, talijanski i francuski. Svjesna važnosti zapisivanja dijalektnih frazema (konkretnije, splitskoga govora), jedna je od autorica dvaju rječnika: *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima* (2011.) i *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću* (2014.).

U devedesetim godinama prošloga stoljeća ulazi u novo područje. U sklopu projekta *Jezični dodiri u neposrednom i posrednom posuđivanju* voditelja Rudolfa Filipovića počinje istraživati anglicizme u hrvatskom i ruskom jeziku. Objavljuje niz članaka (u koautorstvu s R. Filipovićem ili samostalno), u kojima analizira tipove adaptacije anglicizama u dvama slavenskim jezicima. Za područje kontaktne lingvistike posebno je važna njihova zajednička monografija *Engleski element u hrvatskom i ruskom jeziku* (2005.). U okviru projekta *Hrvatski u dodiru s europskim jezicima* Antica Menac piše o rusizmima u hrvatskom jeziku.

Značajan je rad Antice Menac i na udžbenicima. Šezdesetih su godina prošloga stoljeća objavljena dva udžbenika ruskoga jezika po audiovizualnoj globalno-strukturalnoj metodi P. Guberine i P. Rivenca, pri čemu oni ne izlaze samo u Zagrebu, nego i u Parizu, Londonu, New Yorku i Stockholmu. Oni uključuju pregled ruske gramatike, vježbe i rječnik. Sastavila je i nekoliko srednjoškolskih udžbenika ruskoga jezika, udžbenik za osnovnu školu, kao i dva priručnika za studente rusistike.

Velik je dio svojega radnog vijeka Antica Menac posvetila prijevodima. Prevodi veći broj proznih djela ruskih pisaca (npr. Uspenskoga, 1952.; Semjonova, 1978.; Babelja, 1980.; Olešu, 1980.), a posebno valja istaknuti prijevode ukrajinske poezije (npr. Ševčenko, 1965., 2014.; *Suvremena ukrajinska lirika*, 1988.; *Suvremena ukrajinska poezija*, 1996.; *Ukrajinska lirika*, 1998.). A. Menac jedna je od prevoditeljica dvojezičnoga izdanja izabranih pjesama S. A. Jesenjina (2016.), prepjevala je na hrvatski jezik i dio pjesama M. Cvetajeve i B. Pasternaka uključenih u dvojezično izdanje koja su objavljena 2018. odnosno 2020. godine.

Uredila je nekoliko knjiga prijevoda ruske proze, zbornika, frazeoloških rječnika. Dugi je niz godina bila član uredništva časopisa *Strani jezici* i *Filologija*, te član uredničkoga odbora časopisa *Русский язык за рубежом*.

Antica Menac predavala je brojnim generacijama studenata rusistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U svojem je nastavnom radu često uspoređivala jezične pojave u ruskom i hrvatskom jeziku, pa se može reći da je i njezin nastavni rad sadržavao elemente kontrastivne analize koja je obilježila njezin znanstveni rad. Pod njezinim su mentorstvom napisani mnogi diplomski, magistarski i doktorski radovi.

Za svoj je rad akademkinja Antica Menac dobila nekoliko nagrada. Godine 1979.

Međunarodna asocijacija nastavnika ruskoga jezika i književnosti dodijelila joj je medalju A. S. Puškina, godine 1980. dobila je Nagradu grada Zagreba (za *Ukrajinsko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik*), godine 1981. republičku nagradu “Božidar Adžija” (za *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*). Godine 2008. dodijeljeno joj je državno odlikovanje Republike Ukrajine “Za zasluge” III. stupnja (za zasluge u razvijanju hrvatske ukrajinistike), a 2012. je godine odlikovana Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića. Organizacijski odbor Sedmoga hrvatskog slavističkoga kongresa 2019. joj je godine dodijelio Povelju Stjepana Ivšića u znak priznanja za veliki doprinos razvoju i promicanju hrvatskoga jezikoslovlja.

Antici Menac posvećene su četiri publikacije. Za 70. joj je obljetnicu života posvećen dvobroj časopisa *Filologija* (20–21, Zagreb, 1992.–1993.). Dva frazeološka izdanja posvećena su Antici Menac i Josipu Matešiću, znanstvenicima zaslužnima za pokretanje hrvatskoga frazeološko-frazeografskog kotača. Hrvatski i europski frazeolozi poklonili su im svoje radove u zborniku sa znanstvenoga skupa održanoga u rujnu 2006. godine u gradu Rabu. Zbornik *Slavenska frazeologija i pragmatika* objavljen je 2007. godine, kad su slavili 85. odnosno 80. rođendan. Druga publikacija jest kolektivna monografija *Славянская фразеология в современных СМИ (публицистический дискурс)*, Greifswald – Sankt-Peterburg – Zagreb, 2017., koja sadržava radove izložene na frazeološkoj sekciji u okviru XLV. međunarodne znanstvene filološke konferencije održane u ožujku 2016. u Sankt-Peterburgu. A. Menac godine je 2017. obilježila 95., a J. Matešić – 90. rođendan. Povodom 90. rođendana Antice Menac objavljen je zbornik radova njezinih bivših studenata *Stručak riječima ispunjen* (Zagreb, 2012.).

Odlaskom akademkinje Antice Menac naša je i europska akademska zajednica ostala bez ustrajne, marljive i drage znanstvenice i profesorice, bez osobe koja je u svim *svojim* znanstvenim disciplinama ostavila dubok trag, svaka tema o kojoj je pisala obrađena je temeljito, vrijedno je istraživala različite jezične pojave i elemente. Ostali smo bez osobe koja nas je i poticala na daljnji rad, i širila nam znanstvene vidike i veselila se našim uspjesima. Uvijek ćemo pamtiti njezinu susretljivost i pozitivnost.

Željka Fink